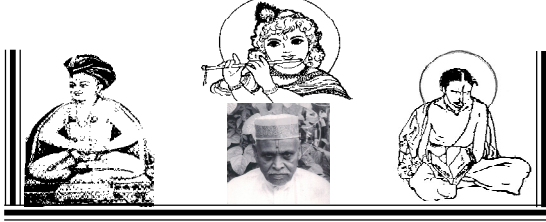

मौलिक विचारमाला १०

श्री गुलाबरावमहाराज विभूतिमत्त्व आणि गुणगौरव

* आदरणीय
श्री. केशवराव देशमुखमहाराज
* आदरणीय
श्री.वासुदेवशास्त्री निसळ
(रु. ५)

विभूती व गुणगौरव

(२)

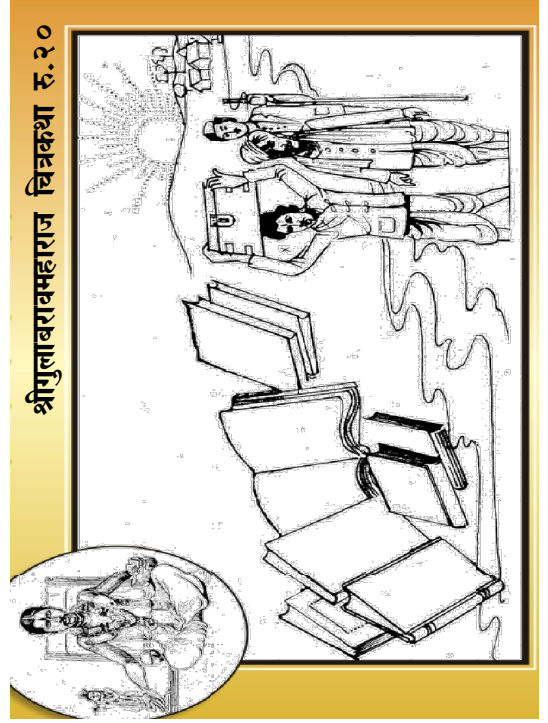
श्रीगुलाबरावमहाराज : ग्रंथसूचि

(यष्टि १)	रु. ४०	(य.१२) पत्रे ४६ रु.६०
(यष्टी २) पूर्वार्ध	रु.४०	(य.१३) वेदान्त०दीपिकारु.५०
(") उत्तरार्ध	रु.५०	(य.१४)भक्ति.-सांख्य० रु.८०
(य.३)प्रियलीलामहोत्सव	रु.८०	(य.१५)आत्मचरित्रादि रु.१२०
(य.४) स्त्रीगीत संग्रह	रु.४०	(य.१६)संस्कृत ३१९रचनारु.१२०
(य.५) अलौ.व्याख्याने	रु.५०	(य.१७)सुबोध हिंदुधर्म रु.८०
(य.६)स्वमन्तव्यांश०हि.	रु.५०	(य.१८)स्फुटनिरूपणे रु.५०
(य.७) ३८ पत्रे	रु.६०	(य.१९)हिंदी गीता रु.५०
(य.८) साधुबोध	रु.६०	(य.२०)योगप्रभाव गद्य रु.१२०
(य.९)अभंगांची गाथा	रु.१००	
(") पदांची गाथा	रु.१००	'श्रीमहाराजांचे चरित्र'
(य.१०) प्रेमनिकुंज	रु. ७५	त्रिपुरवारकृत (मूळरु.१५०
(य.११) संप्रदायसुरत		'माधुर्यमधुकोश' महाराजांच्या
पूर्वविहार	रु.१२०	ग्रंथांतील विषयसूचि रु.३००
उत्तरविहार	रु.१२०	१३० ग्रंथांचा सारांश (११४
		पत्रांसह) रु.२०

श्रीज्ञानेश्वर मधुराक्षित सांप्र. मंडळ, दहीसाथ, अमरावती

विभूती व गुणगौरव

(३)

विभूती व गुणगौरव

(४)

श्रीमहाराजांचे रूपवर्णन

पुण्यवृक्ष आजि फळलासे माझा ।
माय ज्ञानेशजा देखिलेली ॥
अरुणप्रभेची ओतोनिया मूस ।
रेखिले सुरस पादपद्म ॥
कर्दळीच्या स्तंभासम जानुजंघा ।
मृदुल सुरंगा शोभताती ॥
कटि पीतांबर उदरी त्रिवली ।
कुंकुमरेखा भाळी शोभतसे ॥
सरळ नासिक सुहास्य वदन ।
माथां कृष्णवर्ण वेणी शोभे ॥
पांडुरंगनाथ सर्वांग सुंदर ।
हृदय मंदिर शोभवीतु ॥

(श्री बाबाजीमहाराज पंडितजी गथा अभा.५)

विभूती व गुणगौरव

(५)

2

(७)

ज्ञानेश्वरकन्या

श्री गुलाबरावमहाराजांचे विभूतिमत्व

आश्चर्यवत्पश्यति कश्चिदेनमाश्चर्यवद्भवति तथैव चान्यः ।
आश्चर्यवच्चैनमन्यः श्रुणोति श्रुत्वाप्येनं वेद न चैव कश्चित् ॥

(गीता २.२९)

या भगवदुक्तीचे प्रत्यंतर । मजलागी लाधले साचार
। वऱ्हाडप्रांतीय सत्पुरुष थोर । गुलाबरावासी देखता
॥१॥ प्रथम भेटीसरसे । प्रेम उपजले आपैसे ।
'ज्ञानेश्वर माउली' ऐसे पिसे । जडले देखतां वाचेसी
॥२॥ ज्ञानोबावरी माझे प्रेम अति । आणि तेचि
कानी ऐकता उक्ति । प्रेम वाढले सहजस्थिति ।
उपासनेच्या ऐक्याने ॥३॥ पाहो तरी जन्मांध स्थिति
। शूद्रयोनि जन्मजाति । ग्रामवस्ति असंस्कृत मति ।

विभूती व गुणगौरव

(६)

अशिक्षितांसी व्यवहार ॥४॥ ऐसी प्रतिकूल परिस्थिति
। ज्ञानाचे साधन ना संपत्ति । घडली नाही संतसंगति
। नारदांप्रमाणे बाळपणी ॥५॥ परि घडघडा मुखांतूनि
। सकल शास्त्रे ओसंडोनि । येता नवल वाटे मनीं ।
केव्हे तरी आश्चर्य ॥६॥ तैसेचि ज्ञानेश्वरी प्रवचन ।
ओवीबद्ध निरूपण । अस्खलित प्रवाह चालला पाहून
। थक्क झाले मन माझे ॥७॥ मग मी पुसिले तयासी
। ज्ञानसंपत्ति लाधली कैसी । ज्ञानेश्वरीचे अध्ययना
सरसी । कार्य सिद्धी झाली म्हणताती ॥८॥ इये
जन्मी अंधपण । म्हणता ज्ञानेश्वरीचे अध्ययन । केले
कैसे सत्य वचन । आम्ही मानावे निर्धार ॥९॥ तंव
बोलती हांसून । पूर्व जन्मीचे तपाचरण । ये जन्मी
फळले आम्हालागून । ज्ञानेश्वरकृपाप्रसादे ॥१०॥
त्यांची कन्या मी होईन । कृष्ण परमात्म्यासी वरीन

विभूती व गुणगौरव

। अखंड ऐक्यासी पावेन । नित्य कान्ता-भजनाने
॥११॥ ऐसा वृत्तांत ऐकिला । मनी नवलावो वाटला
। सहवासावरी हेत जडला । कैशा परी साधेल
॥१२॥ महाराज राहती उमरावतीस । माझी वस्ती
नित्य पुण्यास । दोघांचा नित्य सहवास । अशक्य
वाटो लागला ॥१३॥ परी आळंदीयात्रे निमित्त ।
सालोसाल पुण्यास येत । ते संधी साधोनि नित्य ।
भेटी घेऊ लागलो ॥१४॥ फडके यांचे शिवमंदीर ।
लोणार आळी, पेठ रविवार । वस्ती केली ऐकोनि
साचार । भेटी लागी निघालो ॥१५॥ जोग महाराज
वर्णन करिती । खात्री झाली ऐसे म्हणती । प्रत्यक्ष
ज्ञानेश्वर विभूती । प्रकटली म्हणती जगांत ॥१६॥
अत्यंत विस्मित झाले मन । कें भेटतील मजलागून ।
ऐसी चिंता लागता क्षण । आले म्हणोनि ऐकिले

विभूती व गुणगौरव

(८)

॥१७॥ जोगमहाराजा समवेत । पानवलकर
नानासाहेबादि समस्त । मंडळी निघाली त्वरीत ।
दर्शनालागी उल्हास ॥१८॥ वेळ होती सकाळची ।
सूर्योदय समयाची । प्रसन्न अंतःकरणे सर्वांची ।
भेटीलागी उतावीळ ॥१९॥ तंव देखिले तयांसी । -

- - -

पांघरूण घेऊन डोईसी । सभा मंडपा भीतरी ॥२०॥
शिष्यमंडळी आसपास । वावरत होती सावकाश ।
म्हणति निद्रा लागली खास । रात्री जाहले जागरण
॥२१॥ शिवरामपंत परांजप्यांनी । बोलाविले भेटी
लागोनि । म्हणोनि गेलो त्यांचिया स्थळी । रात्र फार
जाहली ॥२२॥ कांही काल थांबाल । तरी अवश्य
भेटी होईल । जाग लवकरी येईल । हेतू पुरेल मनीचा
॥२३॥ तंव आप आपसात । बैसलो आम्ही कुजबुजत

विभूती व गुणगौरव

(९)

। तर्कवितर्क करीत । नाना परीचे मानसी ॥२४॥
 इतुक्यांत झाले जागृत । उंचस्वरे हाका मारीत ।
 शिष्य मंडळी आली धावत । लगबगीने सन्मुख ॥२५॥
 मुखावरुनि वस्त्र काढिले । दर्शन आम्हालागी झाले
 । दर्शन घेण्यास सरसावले । पानवलकर सर्वापुढे
 ॥२६॥ मग झिडकारिती तयासी । 'स्पर्श करू
 नका पायासी । तुम्ही ब्राह्मण, शूद्रासी । चरणस्पर्श
 करू नये' ॥२७॥ ऐसे दरडावूनि सांगितले ।
 पानवलकर दूर बैसले । नानासाहेब पुढे झाले ।
 केली सुरवात बोलाया ॥२८॥ रात्रीची हकीगत
 सांगितली । परांजप्या समवेत जी घडली । देशभक्ती
 त्यांची मानवली । परि म्हणति बहिर्मुख ॥२९॥ रात्र
 सरे तों संभाषण । नाना शंकांचे निरसन । बहुत
 विषयांचे विवेचन । वादविवाद बहुसाल ॥३०॥ तेणे

विभूती व गुणगौरव

(१०)

शीण झाला फार । झोप डोळ्यावरी अनिवार । पुन्हा
 भेटू म्हणोनि सत्वर । जोईवर पांघरुण घेतले ॥३१॥
 काही काळ वाट पाहून । आम्ही निघालो परतून ।
 शिवरामपंतांचे भेटी लागून । दोन प्रहरी निघालो
 ॥३२॥ भेटी त्यांची जाहली । म्हणती "खात्री माझी
 पटली । अंध असोनि विद्वत्ता येतुली । कैसी आली न
 कळे" ॥३३॥ पुन्हा रात्री भेटीसी आले । राजकारण
 बोलू लागले । म्हणती "शक्तिवीण वाया गेले । प्रयत्न
 आजवरीचे ॥३४॥ पूर्वकाळी धुनविद्या । अस्त्र मंत्र
 शस्त्र साध्या । भारतभू झाली वंधा । घातले विश्व
 पायातळी ॥३५॥ सांप्रत गेले सर्व लया । कांही
 करता न ये उपाया । म्हणाल तरी आणीन ठाया ।
 प्राचीन विद्या सकळ" ॥३६॥
 शिवरामपंती ऐकून घेतले । परी अंतरी नाही मानवले

विभूती व गुणगौरव

(११)

। हो हो ऐसे म्हणत राहिले । काळ गेला सरुनि
 ॥३७॥ मग तैशा अपरात्री । आम्ही नेले आमुच्या
 घरी । रात्र सरे तोंवरी । बोलणे चालले अव्याहत
 ॥३८॥ अनेक विषयांची चर्चा झाली । सर्व मंडळी
 निरुत्तर केली । पाठी पाहांट होता भली । शिवमंदिरा
 निघाले ॥३९॥ सायंकाळी गांवासी जाणार । म्हणोनि
 ऐकतांचि सत्वर । मीही गेलो स्टेशनावर । दर्शनालागी
 तयांच्या ॥४०॥ छकड्यांत बैसलो असता । मी
 विचारीले भीतभीतां । "ज्ञानेश्वर कृपा त्वरीता ।
 कैसी होईल ते सांगा" ॥४१॥ मग हळुच सांगति ।
 "सांगो नका कोणाप्रति । ज्ञानेश्वरकृपा तुम्हांवरती
 । मूळपासोनि आहेचि ॥४२॥ परि ते न कळे तुम्हासी
 । सेवा करा अहर्निशी । ज्ञानेश्वरीच्या अध्ययनासरसी
 । प्रचीति येईल कालांतरे" ॥४३॥ गाडी गेली निघोनि

विभूती व गुणगौरव

(१२)

। मी घरा आलो परतोनि । दड झाला विश्वास मनी
 । ज्ञानेश्वरकृपेचा ॥४४॥

पादुका : नित्य पालखीसोहळा

पानवलकर गेले उमरावतीसी । जाऊन राहिले
 समीपेसी । पादुका मागितल्या त्यांचे पाशी । पालखी
 माजी मिरवाया ॥४५॥ 'दर गुरुवारी पालखी सोहळा
 । काढावा ऐसा मनी लळा । चला मीही येतो पुण्याला
 । जाऊ सवे आळंदीसी' ॥४६॥

पानवलकरां समवेत । पुण्यासी आले त्वरीत । पादुका
 चांदीच्या घालोनि पेटित । गेले आळंदीस पूजाया
 ॥४७॥ आळंदीसी पूजा करून । पादुका आले घेऊन
 । "उमरावतीस शीघ्र जाऊन । म्हणति काढूं
 पालखी" ॥४८॥

विभूती व गुणगौरव

ते वेळी पुन्हा भेटी झाली । भाषण चर्चा बहुत केली । बरीच मंडळी भेटून गेली । सर्व आश्चर्यचकित झाले ॥४९॥ सर्वांसी नवल वाटले । जन्मांधासी ज्ञान येतुले । कैसे नेणो हातां आले । वस्ति करुनि कुग्रामी ॥५०॥ ग्रंथांतरीचे दाखले । कोण ग्रंथी काय लिहिले । ते अचुक सांगति वहिले । खरे खोटे निवडिती ॥५१॥ ग्रंथावरी बहुत हव्यास । ग्रंथ मिळविण्याचा सायास । ग्रंथ घेऊन बसती सावकाश । संग्रहामाजी ठेविती ॥५२॥ सहज पुसिले एकवेळ ।

“ग्रंथ-संपादणी कायसी तळमळ । स्वतः दृष्टि नसता केवळ । जवळ घेऊन कां बैसता” ॥५३॥ म्हणति “लोकांस प्रमाण दावावया । ग्रंथ जवळी लागती असावया । ग्रंथी लिहिले समजावया । वेळ नलगे अणुमात्र” ॥५४॥

विभूती व गुणगौरव

परि बुद्धिमत्ता अलौकिक । मज दिसोनि आली स्वाभाविक । म्हणोनि सुटी होताचि गावी देख । जाऊनि राहतो तयाच्या ॥६१॥ असो काही काळ लोटता । पुनः पुण्यास आले देखता । मी आमुचे घरी त्वरीता । आलो घेऊन मुक्कामासी ॥६२॥ सायंकाळीची वेळ होती । स्नान करू म्हणति त्वरिती । स्नान करुनि केश विचरिती । कुंकुम लाविले कपाळी ॥६३॥ पाटावरी बैसले । ध्यानपूर्वक डोळे मिटले । “काढा ज्ञानेश्वरी” म्हणोनि सांगितले । “पान उघडा समोरी ॥६४॥ एक ओवी वाचा” म्हणोनि । मज सांगता पोथी उघडोनि । मी वाचिली तो तत्क्षणी । व्याख्यान आपुले सुरु केले ॥६५॥ “आत्मप्रभा नित्य नवी । तेचि करुनि टाणदिवी । जो इंद्रियाते चोरुनि जेवी । तयासीच

विभूती व गुणगौरव

“परि ग्रंथांतरी जे लिहिले । त्याचे तुम्हासी कैसे ज्ञान जाहले । दृष्टि नसता कैसे आले । सर्वज्ञपण तुम्हासी?” ॥५५॥ ऐसे विचारिता बोलिले । “ते माझे मज काही न कळे । सहजासहजी सुचो लागले । ऐसे झाले मज लागी” ॥५६॥

गनोरकर माझा सहाध्यायी । संस्कृत भाषाभिज्ञ तोही । शांकरभाष्याचा प्रत्यही । अभ्यास करी परीक्षेसाठी ॥५७॥ एके दिवशी मज भेटला । नवल सांगो लागला । म्हणे बाळपणापासोनि पाहतो याला । हा आमचे गांवचा पाटीलपुत्र ॥५८॥ मूळचा जन्मांध असोनी । अलौकिक बुद्धि येते दिसोनि । भाष्यांतील कठीण प्रकर्णी । अर्थ सांगतो बिनचूक ॥५९॥ यासी नाही कोणी शिकविले । स्वतः नाही अभ्यासिले । आपोआप ज्ञान झाले । कैसे न कळे मजलागी ॥६०॥

विभूती व गुणगौरव

फावे ॥६६॥” या ओवीवर अस्खलित । ओवीबद्ध व्याख्यान करित । चकित झालो आम्ही समस्त । प्रवचन ऐकता तासभर ॥६७॥ नंतर सर्व शिष्या समवेत । भोजन केले मनमुराद । रात्रभर चालिला वादविवाद । येईल त्याचे बरोबर ॥६८॥ अगाध ज्ञानाची खूण । सर्वांसी पटवून देऊन । सकाळी निघाले “जातो” म्हणून । “आळंदीस दर्शना” ॥६९॥ आळंदीहून आल्यावरी । एक दिवस राहिले घरी । “उमरावतीस जातो सत्त्वरी । कात्यायनी व्रतानिमित्त ॥७०॥ “तुम्हीही जरूर यावे । एकवेळ पाहून जावे । मन मानेल तों राहावे । परतोनि यावे स्वगृही” ॥७१॥ ऐसे आग्रहपूर्वक सांगितले । मजलागीही मानवले । एकवेळ जाऊन येता भले । सकळ चरित्र येईल दिसो ॥७२॥ मार्गशीर्ष मासी कात्यायनी । व्रत करिती

विभूती व गुणगौरव

(१७)

ऐसे जाणोनि । मीही निश्चय केला मनी । सत्वर तेथे जावया ॥७३॥ उमरावतीस गेलो । तेथील मंडळीसी भेटलो । “कात्यायनी व्रतासाठी आलो” । म्हणोनि सांगितले तयासी ॥७४॥ ते म्हणती “चला वाठोड्यास । उमरावतीहून सहा कोस । तेथे महिनाभर रहिवास । महाराजांचा व्रतानिमित्त ॥७५॥ थोडेचि दिवस आता उरले । परि आम्हासवे येता भले । आम्ही दाऊं तुम्हा सगळे । व्रताचरणी कार्यक्रम” ॥७६॥ मग निघालो त्या समवेत । वाठोड्यास पोचलो त्वरीत । महाराजांसी देखतां त्वरीत । नमस्कार करुनि बैसलो ॥७७॥ महाराजांनी आज्ञा केली । यांची सरबराई राखा भली । संतोषली शिष्यमंडळी । ओळख होती पूर्वीची ॥७८॥ वालुकेचि मूर्ति करोनि । पूजिती देवी कात्यायनी । महाराज

विभूती व गुणगौरव

(१८)

स्वये पूजा करोनी । खेळ खेळती नदी तीरी ॥७९॥ सर्व शिष्य मंडळी सहित । उभे राहूनि नदीपात्रांत । विनोद थट्टा मस्करी चालत । मध्याह्नकाळ होय तंव ॥८०॥ पूजा झालियानंतर । प्रवचन करिती ज्ञानेश्वरीवर । ओवीबद्ध साहित्यप्रचूर । ओघ चाले घडघडीत ॥८१॥ सायंकाळ होय तोंवर । हाचि क्रम निरंतर । पाठी बिऱ्हाडा आलियावर । भोजन होतां रात्र पडे ॥८२॥ भोजन चालता चालता । कवित्व करिती अखंडिता । भाषणाची मधुरता । परामर्श घेती सकाळांचा ॥८३॥ ऐसे भोजन झालिया वरी । मध्याह्नरात्र होय तोवरी । तैसाची विनोद थट्टा मस्करी । मनमोकळेपणे चालतसे ॥८४॥ नंतर काही काळ विश्रांती । घेऊन सूर्योदय होताप्रति । तैसेचि दिवसभरी ते चालति । कार्यक्रम नेहमीप्रमाणे

विभूती व गुणगौरव

(१९)

॥८५॥ साधुसमागम नदीतीर । शिष्य एकनिष्ठ सहचर । श्रवणासी प्रवचन मधुर । नित्य कानी पडतसे ॥८६॥ मार्गशीर्षमास सरला । व्रताचा समारोप झाला । मीही परतलो उमरावतीला । महाराजांसमवेत ॥८७॥ मग परवानगी मागितली । पुण्यास जातो गोष्ट काढली । संतोषाने अनुमति दिली । म्हणती पुन्हा भेटू पुण्यास ॥८८॥

मुंबईस

पानवलकरांची इच्छा होती । मुंबईस न्यावे महाराजांप्रति । म्हणोनि गेले उमरावती । शिष्यांसहित आणावया ॥८९॥ घेऊन आले पुण्यपत्तना । आळंदीस नेले दर्शना । परत मुंबईस जातांना । आमुचे घरी उतरले ॥९०॥ दोन दिवस सहवास झाला । नित्याप्रमाणे लाभ घडला । पुराण प्रवचन

विभूती व गुणगौरव

(२०)

वादविवादाला । बहर येऊनि राहिला ॥९१॥ मग मुंबईस जावया निघाले । मजही चला म्हणती भले । तंव माझे मन लाचावले । मुंबईतील प्रकार पहावया ॥९२॥ मी ‘हो ना’ करीत होतो । “वडिल बंधुसी विचारतो । मग काय ते सांगतो” । ऐसे म्हणीतले तयासी ॥९३॥ मग म्हणती ‘कल्याणापर्यंत । तरी तुम्ही असावे समीपगत । पुनः मागुति यावे परत । अवकाश तुम्हा नसलिया’ ॥९४॥ ऐसे आग्रहपूर्वक भले । कल्याणापर्यंत चला म्हणतिले । मीही त्यांसी विनविले । भक्ति श्रद्धापूर्वक ॥९५॥ “काही तरी कल्याण कराल । मज ज्ञानेश्वर भेटवाल । तरीच मन समाधान पावेल । व्यर्थ हिंडणे कासया ॥९६॥ आपण कृतार्थ सत्पुरुष । आम्ही हीन दीन रंक । आमुचे मना नव्हे सुख । कांही अद्भूत देखिल्यावीण

विभूती व गुणगौरव

॥१७॥ कांही करणार असाल । तरीच माझे येणे घडेल”। “तुमची श्रद्धा दृढ असेल । तरी घडेल” म्हणाले ते ॥१८॥ ऐसी प्रश्नोत्तरे झाली । मीही निघण्याची तयारी केली । रात्रीची गाडी धरली । मुंबईस जावया ॥१९॥ निघताना पुनः सांगितले । ‘काय होईल पहा वहिले । झोपू नका’ म्हणोनि बजावले । गाडी चालू झालिया वरी ॥१००॥ हळू हळू सर्वजण । निद्रेमाजी झाले मग्न । मी एकला जागा राहून । वाट पाहात राहिलो ॥१०१॥ सेकंड क्लास मध्ये जागा प्रशस्त । असूनही मन अस्वस्थ । क्षणक्षणी उत्कंठीत । काय होते ते पहावया ॥१०२॥ स्टेशनपुढे स्टेशने । जाऊ लागली क्रमाने । जागा राहून शुद्धमने । नामस्मरण करीत होतो ॥१०३॥ पाहण्टेची वेळ झाली । कल्याणा जवळ गाडी आली

विभूती व गुणगौरव

रुचेल । ऐसे आम्हा हातून घडेल । तेणे तुमची श्रद्धा डळमळेल । पश्चातापासी पावाल ॥११०॥ म्हणोनि श्रद्धा आम्हावरती । न राहिली तरी न राहो परती । परी काही देतो तुम्हाप्रति । सेवा करा त्याची” ॥१११॥ म्हणोनि पिशवीतून काढिले । नारद-भक्तिसूत्रां मज दिधले । ‘यावरी विश्वासूनि आचरता भले । कल्याण तुमचे करितील ॥११२॥ या ग्रंथावरी पूज्यबुद्धि । सर्वकाळ निरवधि । ठेविता होइल कार्य सिद्धि । मनोवांछित पुरेल ॥११३॥” ऐसे म्हणोनि पुस्तक दिधले । मीही अत्यादरे स्वीकारिले । खिडकीतून बाहेर पाहिले । तंव आले स्टेशन कल्याण ॥११४॥

गडबड सुरू झाली । मंडळी जागी होऊं लागली । महाराजांकडे पाहो लागली । तंव महाराज

विभूती व गुणगौरव

। महाराजांची स्वारी उठली । पाणी मागती पियावया ॥१०४॥

सत्वर पुढे होता क्षणी । मज बोललेली मंद वाणी । “नामस्मरण करीत रजनी । तुम्ही घालविली जागेपणी ॥१०५॥ तरी सांगतो ते ऐका । तुमचा आचार शुद्ध निका । आमचे नादी लागू नका । अश्रद्धा उपजेल अंतरी ॥१०६॥ आम्ही तरी प्रसंगोपात्त । जैसे तैसे वर्ततो अनिश्चित । आमचे वर्तन तुम्हांप्रत । रुचणार नाही सर्वकाळ ॥१०७॥ आम्ही नसो आमुचे अधीन । अवशिष्ट प्रारब्ध कर्म भोगून । अवतार कार्य संपवून । जाऊ आपले निजस्थळा ॥१०८॥ तुमची श्रद्धा आम्हावरी । राहणार नाही निर्धारी । तुमचे लक्ष आचारावरी । जडून राहिले दिसतसे ॥१०९॥ क्वचित् प्रसंगी न

विभूती व गुणगौरव

अपुले निद्रिस्थ ॥११५॥ पुढे अल्पावकाशांत । पाणी भरून घेतले भांड्यांत । मुख प्रक्षालूनि त्वरित । सावध झाले सर्वही ॥११६॥ कोणी प्रातःस्मरण करिती । माळ घेऊनि जप करिती । कोणी पुनः झोपी जाती । थंड वारे लागता ॥११७॥ इतक्यांत आले दादर । पुढे भायखळा बोरीबंदर । महाराज उठोनि सत्वर । डब्याबाहेर उतरले ॥११८॥ सामान सुमान इतर मंडळी । बिन्हाडाकडे रवाना केली । पुस्तकांचे दुकानाकडे वळली । स्वये स्वारी महाराजांची ॥११९॥ गीतेची वल्लभी टीका । पहावयासी मिळेल का । म्हणोनि काळबादेवी रामवाडी नाका । ज्येष्ठा रामजीकडे गेलो ॥१२०॥ पुस्तक घेऊन सत्वर । गांठले *नानासाहेबांचे घर । तेथे सर्व दिवसभर । महाराज झोपूनि राहिले ॥१२१॥

विभूती व गुणगौरव

(*डॉ. नानासाहेब देशमुख एम. डी. मुंबई, केशवराव देशमुखांचे काका)

सायंकाळी स्नान झाले । नित्यनैमित्तिक आटोपले ।
भोजन सर्वांचे झाले । तंव लोक जमले पहावया
॥१२२॥ सर्वांशी संभाषण विनोद । अनेक शास्त्रांवरी
चर्चा अमर्याद । चालू होता वादविवाद । प्रसन्न मने
अवघियांची ॥१२३॥ संगीतशास्त्र न्यायशास्त्र ।
वैद्यक आणि वेदान्तशास्त्र । राजकारण नीतिशास्त्र
। मंथन झाले सर्वांचे ॥१२४॥ त्या त्या विषयांतील
पूर्ण तज्ज्ञ । प्रश्न करुं लागली मर्मज्ञ । उत्तरे बिनचूक
समयज्ञ-। पणे मिळता सुखावती ॥१२५॥ ग्रंथांतरीचे
पुरावे । पान पुस्तकांसहित द्यावे । पडताळून पाहता
व्हावे । क्षणभरी चकित सर्वांनी ॥१२६॥ ऐसा नित्य
महोत्सव । चालिला थोर अभिनव । नित्य नवा श्रोतृ-
समुदाय । जुळू लागला प्रत्यही ॥१२७॥ गर्दी फार

विभूती व गुणगौरव

॥१३३॥

बाबासाहेब पेंडसे आले । व्याकरणशास्त्री
निष्णात भले । एक पाठी म्हणोनि ऐकिले । नांव
त्यांनी महाराजांचे ॥१३४॥ कौमुदीतील कठीण
कठीण । भाग काढले वेचून । म्हणती 'एकवार
दावितो वाचून । पाठ म्हणून दाखवा' ॥१३५॥ तैसेचि
उद्योगपर्वातील काही स्थळे । हातात काढून बैसले ।
म्हणती 'दावा आता मज वाहिले । एकपाठीपण
तुमचे' ॥१३६॥ कांही चुकले काही बरोबर आले ।
समग्र पाठ म्हणता न आले । मग थट्टा करुं लागले
। अलौकिकपणाची ॥१३७॥ परी म्यां त्यासी
विचारिले । 'जरी समग्र नाही साधले । तरी जन्मांधाचे
कौतुक केले । पाहिजे इतुलेही देखतां' ॥१३८॥ मग
तिही ते मानिले । अलौकिकत्व कबूल केले । म्हणति

विभूती व गुणगौरव

होऊ लागली । अलौकिकत्वाची साक्ष पटली ।
महाराजांची वृत्ति उठली । म्हणति 'गावां जाऊ
आता' ॥१२८॥

दहा दिवस मुक्काम पडला । सर्वांचा भ्रम
फिटला । अद्भूत दर्शनाचा सोहळा । मनमुराद
भोगिला ॥१२९॥ जन्मांध असून एवढे ज्ञान । कैसे
उपजले म्हणोन । आश्चर्य करिती सकल जन ।
म्हणति नवल देखिले ॥१३०॥ मग जाऊनि
उमरावतीस । पुढील वर्षी आले पुण्यास । दर्शन
घेऊन आळंदीस । जाणार होते सत्तरी ॥१३१॥
परी मंडळीच्या आग्रहास्तव । मुक्कामासी दिला वावा
दोन दिवसांत मंडळी सर्व । भेटूनि गेली प्रेमाची
॥१३२॥ ऐसे कित्येकवेळा तरी । येता जाता येरझारी
। सर्वांसी दावितां नवल परी । ऐसे झाले एकदा

विभूती व गुणगौरव

“काय थोडे देखिले । साक्ष पटाया आम्हासी ॥१३९॥
प्रत्यक्ष नव्हे जरी ईश्वर । तरी ईश्वरांशाचा भाग थोरु
। जवळी बाळगोनि असे हा नरु” । ऐसे केले कबूल
॥१४०॥ – परी माझे मन दुश्चित । महाराजांसी मी
सांगत । “आपण सर्वज्ञ ऐसी मात । जगामाजी न
बोलावी ॥१४१॥ आपणासी दाविता येईल । तेतुलेचि
सांगता शोभेल । नाही तरी फजिती करतील ।
सकल लोक तुमची ॥१४२॥ तुमच्या बरोबर आमची
। शोभा होईल साची” । तरी ऐसे न करण्याची । म्यां
केली विनंती ॥१४३॥

– परी ते त्यासी मानवेना । “मान अपमान
सारखाच जाणा । अति मानाचे तिरस्करणा । लागी
करावे लागे ऐसेचि” ॥१४४॥

ऐसा वाद वाढू लागला । मनामध्ये विकल्प

विभूती व गुणगौरव

आला । तिही केले प्रयाणाला । मजवरी रुष्ट होऊनि
॥१४५॥ तेव्हा पासूनि आमचे घरी । नाही उतरले
निर्धारी । आळंदीस जाऊन परस्पर । वाट धरिती
उमरावतीची ॥१४६॥ परी मजसी खबर कळतां । मी
भेटत होतो निरुता । परी अंतरीची दुश्चिन्ता ।
तैसीच कायम राहिली ॥१४७॥ माझे मन उद्विग्न
झाले । शिष्य मंडळीसी म्यां सांगितले । कोप नसावा,
म्हणोनि विनविले । परी घडी मोडली बसेना ॥१४८॥

तेही मज म्हणो लागले । “मान टाळावया
ऐसे केले ।” अपमान करुनि घेती बळे । जनसंपर्क
चुकवाया ॥१४९॥ परि मजलागी ते पटेना । त्यांची
अपकीर्ति सोसवेना । म्हणोनि मज राहवेना ।
महाराजांसी कथिल्याविण ॥१५०॥ असो ऐसे घडून
आले । तिही बोलिले तें खरे झाले । श्रद्धेसि माझ्या

विभूती व गुणगौरव

रस्त्यावरील बंगला । भाड्याने होता घेतला । भोवताली
शिष्यमेळा । बैसला होता सचिंत ॥१५७॥ मज
पाहता सर्वानी । वृत्तांत सांगितला मजलागुनि ।
महाराजांसी क्षयरोगानी । व्याप्त केले म्हणताती
॥१५८॥ परी तुमची आठवण काढिती । मधुन
मधुन पाचारिती । तुम्हांसवे निश्चिती । काही तरी
बोलतील ॥१५९॥ मग अंतर्गृही गेलो । जवळी जाऊनि
उभा राहिलो । भीत भीत उद्गारलो । मी आलो
म्हणोनि ॥१६०॥ चाहूल लागताचि ओळखिले ।
शब्द ऐकतांचि बोलिले । “तुम्ही आला बरे केले ।
आता माझा नाही भरंवसा ॥१६१॥ व्याधि थोर
शरीरासी । जडली म्हणती निश्चयेसी । राजयक्ष्मा
म्हणती यासी । कोणासीही नाटोपे ॥१६२॥ औषधाचा
लाग नाही । दुखणे बरे होणार नाही । परी औषध

विभूती व गुणगौरव

विरजण पडले । प्रेम राहिले अंतरी ॥१५१॥ ऐसा
काही काळ लोटला । कधी भेटती न भेटती मला ।
जाती येती आळंदीला । विकल्प राहिला तैसाचि
॥१५२॥ उद्वेग उपजला मनासी । माझे न पटे
कोणासी । दैवगति आपुली ऐसी । म्हणोनि स्वस्थ
राहिलो ॥१५३॥

अवतार समापन

पुढे कांही दिवसांनी । खबर लागली मज
लागूनि । महाराज आजारी होऊनि । आले असती
पुण्यासी ॥१५४॥ शीघ्र तपास काढोनिया । मी गेलो
भेटावया । दृष्टि देखतां आसवे डोळिया । आली
माझ्या सहज ॥१५५॥ कृश झाली पाहिली मूर्ति ।
भाषण अतिमंद गति । अंथरूणावरी पडोनि राहति
। बोलू न शक्ति कोणासवे ॥१५६॥ शंकरशेट

विभूती व गुणगौरव

घेतल्यावीण पाही । सुटका नव्हे कोणाची ॥१६३॥
म्हणोनि औषध कांही घ्यावया । आलो सत्त्वरी या
ठायी । आळंदी नजीक राहवया । पुण्यपत्तन गांठिले
॥१६४॥ अण्णासाहेब पटवर्धनांचे । मज औषध
घेणे त्यांचे । थोर भिषग्वर्य पुण्याईचे । नाडीज्ञानी
निपुण ॥१६५॥ त्या वांचुनि इतरांचे । मज औषध
घेणे न रुचे । मरण येवो परि त्यांचे । हस्ते पुनीत
होईन ॥१६६॥ बोलतांही श्रम होती । मंडळी बोलूं
नका म्हणती । परि बोलिल्यावीण न राहती । येतां
जातां जनां सवे ॥१६७॥ माझे घरापासून फार ।
दूर होते त्यांचे बिठार । परी मी जाऊन समाचार ।
वेळोवेळी घेतसे ॥१६८॥ — एके दिवशी म्यां विनविले
। “मजकडून फार चुकले । आपणांसी ज्ञान सांगितले
। मर्जीविरुद्ध आपल्या ॥१६९॥ तरी क्षमा केली

विभूती व गुणगौरव

(३३)

पाहिजे । कोप मनी नाणिजे । मी कांही बोलिलो जे । ते निष्कपटपणे सहज”॥१७०॥ – मग म्हणितले तिही । “माझे मनी विकल्प नाही । परी मना विरुद्ध घडता कांही । सर्वांसीच अरोचक ॥१७१॥ ज्याचे धोरण तयासी । इतरा नये कामासी । बुद्धीचा प्रेरक ईश्वर त्यासी । शरण जातां सकल सांग ॥१७२॥ माझे मन झाले शुद्ध । राखा अंतरी प्रबोध । तेणे कदापि नोहे बाध । परस्पर प्रेमासी ॥१७३॥ क्षमा मागण्याचे कारण नाही । तुम्ही कांहीच केले नाही । कर्ता करविता सर्वदेही । ईश्वर नांदे प्रत्यक्ष ॥१७४॥

**तयासी अनन्यभावे शरण । होता सर्व कार्य पूर्ण ।
सांडूनिया मी-तूंपण । नित्य आठवा तयासी”॥१७५॥**
ऐसे मनमोकळेपणे । झालियावरी बोलणे ।

विभूती व गुणगौरव

9

(३५)

॥१८९॥ नित्य पठण करावे । इतरासी पाठ करवावे । ओवीबद्ध व्याख्यान करावे । हाती द्यावे सकळांच्या ॥१९०॥ तो हेत मनीचा पुरला । त्यांचे कृपे सिद्धीस गेला । म्हणोनि त्यांसीच हा ग्रंथ अर्पिला । प्रेमभावे करोनि ॥१९१॥ सद्गुरु ज्ञानेश्वर माउली । प्रेम पान्हा पाजूनि ओळली । भक्ती रसाची पुष्टी आली । ओसंडून सर्वांगी ॥१९२॥ तेणे तात्काळ निवालो । त्यांचे चरणी स्थिर झालो । भवभयापासून मुक्त केलो । उद्धार पावलो निःसंदेह ॥१९३॥ श्री ज्ञानेश्वर कृपा थोर । मी तव रंक पामर । तिही धरून माझा कर । जे लिहविले ते लिहिले ॥१९४॥ देवऋषि नारदमुनि । त्यांसी साष्टांग नमुनि । ज्यांचा संचार त्रिभुवनी । त्यांसी विनवणी करीतसे ॥१९५॥ संतांचे उच्छिष्ट सेवोनि । कृतकृत्य झाली जनी । तेचि

विभूती व गुणगौरव

(३४)

मीही निवालो अंतःकरणे । श्रद्धा मनीची दुणावली ॥१७६॥.....परी संस्कार मनावरी उमटले । ते कधी न जाती पुसले । आश्चर्य थोर वाटले ॥१८४॥ आश्चर्यवत् दर्शन । आश्चर्यवत् संभाषण । आश्चर्यवत् घडले श्रवण । सकल आश्चर्य होऊनि गेले ॥१८५॥ आश्चर्य त्यांचे तयासी । ते कळो नये कवणासी । आश्चर्यचि आश्चर्यासी । पावोनि थकित जाहले ॥१८६॥ स्थूल देह सांडोनि गेले । परि भक्ति-सूत्र मज दिधले । तेणे मनी समाधान राहिले । ठेविली कायम आठवण ॥१८७॥ त्या नारदीय सूत्रांचा । मज छंद लागला साचा । अभ्यास नित्य करितां त्यांचा । पूर्ण विश्रान्ति पावलो ॥१८८॥ परी मनी धरिली एक इच्छा । या नारदभक्तिसूत्रांचा । विवरणात्मक ग्रंथ साचा । लिहून व्हावे उतराई

विभूती व गुणगौरव

(३६)

उच्छिष्ट मज लागोनि । परंपरा प्राप्त झाले ॥१९६॥ त्यांच्या सेवेने आजवरी । तृप्ति पावलो निर्धार । दर्शन देवोनि झडकरी । कृतार्थ करा दिनासी ॥१९७॥ संचार आपुला त्रिभुवनात । भक्तजन तारणार्थ । चरण दावुनिया हेत । आता पुरवा मनिंचा ॥१९८॥ सद्गुरु माउली ज्ञानेश्वर । त्यांचे ठायी दृढ निर्धार । माझी बुद्धि राहे स्थिर । ऐसे करा काही एक ॥१९९॥ आता असो बहु बोलणे । न बोलणे तेचि बोलणे । बोली बोलता अबोलणे । ऐसे बोलणे बोलवा ॥२००॥ *

(* लेखक - वै. केशवराव देशमुख महाराज बी.ए. पुणे. वै. विष्णुबुवा जोगमहाराजांचे समकालीन
ह.भ.प.श्री. ल. रा. पांगारकराचे मित्र. काल : इ. स. १८७६ ते १९४२. “श्रीनारदभक्तिसूत्रे” यावरील ओवीबद्ध विवरणाची प्रस्तावना प्रत ९-१-१९४५)

विभूती व गुणगौरव

श्री गुलाबराव महाराज गुणगौरव

— आदरणीय श्री. वासुदेवशास्त्री निसळ.

आर्या

जय जय श्रीज्ञानेश्वरतनये, विनयान्विते अये सदये । करितां
प्रणाम तुजला मजसम रंकाहि शरण निजपद ये ॥१॥
करि कंकण शिरिं वेणी गळिं भाल कुंकुमें शोभे ।
या श्रीनटेश्वरीतें, कमलिनीसी भृंगसा हरी लोभे ॥२॥
जी ज्ञानेश-हिमनगीं जन्मुनी श्रीकृष्णसिंधुसंगातें ।
गेली जनमल वारित मग मी म्हणुं कां न हेचि गंगा ते ॥३॥
त्वां माधुर्यप्रेमं मूर्त-स्वानंदकंद हरि वरिला ।
याहुनि म्हणती गोपी “प्रेमा अमुचाहि मंद हरिवरिला” ॥४॥
चंद्रासि चंद्रिका तसि प्रेमें अनुसरुनि जे सदा हरिला ।
शरणागत सुजन-कुजन-ताप जिनें तो समग्रही हरिला ॥५॥

विभूती व गुणगौरव

अंधांतूनि अनंदा मुक्त करी किति विचित्र अंधा, ते ।
जे ज्ञानदिवाटि निवटी सत्वर अति निबिड मोह अंधाते ॥६॥
विषयांध अंध खचितचि, नच तूं, कीं देशि दृढ करीं यष्टी^१।
अवलंबित्या न होऊं देइल भवपथिं कदापि जी कष्टी ॥७॥
श्रीसद्गुरुपदरज तुज चातकिसी नित्य घन तसा मान्य ।
त्यापुढति गमति सुरतरु-सुरभी अपवर्ग तुच्छ सामान्य ॥८॥
तुज शिवपद वसतीचा *तिजे न ज्ञानेशकन्यके! लाहो । *गंगेला
‘श्रीभक्तिसौरभी’ हरि वरुनी संसार धन्य केला हो ॥९॥
स्वानंदनंदनीं तव ‘प्रेमनिकुंजांत’ तुजसर्वें रमला ।
भ्रमला भ्रमरहित हरी, न असा वैकुंठि देखुनी कमला ॥१०॥
अनुभविक प्रामाणिक भाविक *पिकवाणिनेंचि खुलवीला ।
‘प्रेमनिकुंजांत’ सखा, कोणी न असा कवीहि भुलवीला ॥११॥
*पिक-कोकिल
‘प्रियपाहुणे’ दिधला निजप्रिया खचित उचित जो कांही ।
तो वाणिजेल वाटे शुकसनकादिक विमुक्त लोकांही ॥१२॥
‘प्रीतिनर्तन’ संसृतिकर्तन हें मन सदेव अवलोकी ।

विभूती व गुणगौरव

उन्मनज्ञानेश्वरकन्याकृत लोकबाह्य या लोकीं ॥१३॥
अनुभूतिश्रुतियुक्ति व्याख्यानचि ‘संप्रदायसुरतरु’ चें ।
नित्य रुचे साधूंना जेवी की कामुकांसि सुरतरु रुचे ॥१४॥
‘प्रियलीलाउत्सव’ हा मूर्त महोत्सव मनास भासतसे ।
श्रीरंग अंग विसरुनि होउनि की दंग यांत नाचतसे ॥१५॥
गंभीर गद्यपद्यें यांतिल त्या सागरासि वांकवल्या ।
दाखविल्या गांभीर्ये फलदानी अमृतवल्ली वांकविल्या ॥१६॥
देवी! ‘अभंगगाथा’ ‘पदगाथा’ हे भवव्यथा हरिते ।
अश्विनिकुमार लोकीं, अणिलें तूं काय प्रार्थुनी हरितें ॥१७॥
अद्वैतहृदय रक्षुनि मुमुक्षुजन भक्तिमार्ग वळवीले ।
‘सिद्धांततुषारानें’ सकल दुरितदैव्य दूर पळवीले ॥१८॥
जनसंशयजालांचे ^१ निजयूथें करुनि ^२ पत्रिके तुकडे ।
भवभयभुजंगभंगा, नेशी त्या शीघ्र ^३ पत्रिकेतु कडे ॥१९॥
(१-आपल्या समुदायाने, २. श्रीमहाराजांनी सांप्रदायिकांस पाठविलेल्या
पत्रांस उद्देशून ३. गरुडध्वज देवाकडे.)
क्षीर श्रीपातंजलिकृतिपरि ‘योगप्रभाव’ हे क्षिप्रा ।

विभूती व गुणगौरव

*भाष्यादिक नवनीताहुनि वाटे मधुरसाधिका विप्रा ॥२०॥
(१. व्यासभाष्यादि)
‘सुखवरसुधा’ बुधा तूं उपासुनी यांचि देशिका वाच ।
कीं उपकारी वन्ही वालें विनियोग परि शिकावाच ॥२१॥
(* आपले ग्रंथ कसे वाचावेत इत्यादि इशारा यांत श्रीमहाराजांनी
केला आहे.)
भक्त्याचार्य पुरातन नारद शांडिल्य जेवि लौकरि ते ।
देऊनि भक्ति जीवां, तेवीं तूं धन्य या कलौ करिते ॥२२॥
झाले, आहेत, पुढें होतिल सद्भक्त भक्तिसुरसिक ते ।
परि त्वद्भक्तपणातें पाहुनि होतील तेहि सुर सिकते ॥२३॥
‘जीचे’ वाणिहि परिसुनि अमृतमधुर खोल बोल कानांहीं ।
म्हणते ‘धन्ये! कन्ये!’ ‘सुरगुरु त्वत्तुल्य बोलका नाही ॥२४॥
(१. ज्या ज्ञानेशकन्येचे २. सरस्वतीदेखील. ३. बृहस्पति.)
*श्रीशंकर मधुसूदनयतिसम मधे अकुंठ वाटतसे । गुणवति! गावें
तुजला या मंदे कितिक सांग भाट तसे ॥२५॥
*श्रीमच्छंकराचार्य: ‘दुसरा शंकरयति’

विभूती व गुणगौरव

This document was created with Win2PDF available at <http://www.win2pdf.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.
This page will not be added after purchasing Win2PDF.